

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2025.103.12>

УДК 81'35

ПОРУШЕННЯ ОРФОЕПІЧНО- АКЦЕНТУАЦІЙНИХ НОРМ У НАУКОВО- ОСВІТНЬОМУ МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

КОНОНЕНКО

Ольга Вікторівна,

аспірант;
відділ стилістики, культури мови та
соціолінгвістики,
Інститут української мови НАН
України;
вул. Михайла Грушевського, 4,
м. Київ, 01001;
e-mail: olgakononenko2706@ukr.net
ORCID: 0009-0003-6530-8962

Olha

KONONENKO,

Postgraduate Student,
Department of Stylistics, Culture of
the Language and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language
of National Academy of Sciences of
Ukraine;
4 Mykhaila Hrushevskoho St., Kyiv
01001, Ukraine;
e-mail: olgakononenko2706@ukr.net

Статтю присвячено проблемі порушення орфоепічної та акцентуаційної норми в науково-освітньому мережевому дискурсі. Проаналізовано особливості онлайн-усної комунікації освітян щодо визначення чинників відхилень від літературної норми: вплив усно-розмовної практики, некритичне ставлення до індивідуальної культури мови, неусталеність новітніх записів і професійної термінології. Узагальнено системні порушення вимови іменників, прикметників, дієслів, числівників, займенників та прислівників. Зауважено, що нормативна усна комунікація в науково-освітньому середовищі є складником професіоналізму, вона забезпечує точність, ясність, авторитетність отримуваної інформації. Окреслено соціолінгвальні чинники динаміки орфоепічно-акцентуаційного портрета сучасного освітянина.

Ключові слова: акцентуаційна норма, орфоепічна норма, наголос, орфоепія, науково-освітній мережевий дискурс, культура мови.

Увага мовознавців прикута до динаміки мови, що змінюється під впливом глобалізаційних процесів, зокрема цифровізації. Це впливає на зміни умов соціальної комунікації, на трансформаційні процеси в системі мови та культурі спілкування у професійному середовищі зокрема. Невіддільний складник культури мови – правильна вимова та наголошування слів, що забезпечують увагу на смислі сказаного, увиразнюють милозвучність мовної діяльності та її естетизм.

Відомо, що в українській літературній мові наголос є рухомим, тобто він може переходити з одного складу на інший у різних граматичних формах того самого слова (наприклад, рука – рúки), та вільним, тобто він може виділяти будь-який склад слова [Скляренко 2004: 386]. Ця особливість робить українську акцентуацію складнішою для засвоєння, але водночас надає мові більшої гнучкості та виразності.

В українському мовознавстві сформувалося кілька напрямів вивчення фонетико-акцентуаційних особливостей мови. *Історичний* (О. Брок, І. Огієнко, В.Г. Скляренко та ін.) пов'язаний з увагою до діахронного розвитку наголосу та закономірностей формування сучасної акцентної системи: він зафіксував існування акцентуаційних коливань у сучасній мові, наявність паралельних наголосів, відмінне та спільне щодо становлення акцентних систем інших слов'янських мов. *Морфологічний підхід* до вивчення українського наголосу базується на частиномовних ознаках слів і груп лексем за типом наголошування. Мовознавці (О.О. Потебня, П.К. Ковалів, М.І. Погрібний) досліджували, як місце наголосу залежить від граматичної категорії слова (іменник, дієслово, прикметник тощо) та його морфологічної будови. *Діалектологічний ракурс* вивчення акцентуації (Л.А. Булаховський, І.Г. Матвіяс, Г.С. Кобиринка та ін.) фокусується на фіксації відмінностей у наголошуванні слів, що існують між різними говорами однієї мови. *Культуромовний принцип* вивчення наголошування (М.І. Погрібний, О.А. Сербенська, В.М. Русанівський, І.Р. Вихованець, С.Я. Єрмоленко, К.Г. Городенська, Н.В. Кавера, Н.В. Стратулат та ін.) виявляє, що наголос є важливим складником грамотної мови, але регулярні порушення, що їх фіксують мовознавці не один десяток років, засвідчують, що наголошування – слабка мовна норма,

яка важко піддається засвоєнню в процесі освіти [Єрмоленко 2013: 268]. Нестійкість наголосової норми в літературній практиці зумовила появу паралельних варіантних наголосів, що засвоєні в різний час або мають стилістичні відмінності [Русанівський 1978: 23].

Розширення сфер функціонування української літературної мови, а відповідно й усно-розмовних форматів спілкування, засвідчили потребу в особливій увазі мовознавців щодо відпрацювання орфоепічних та акцентуаційних навичок в освітньому процесі шкіл та вищих навчальних закладів, у постійному моніторингу мовної практики в її усній формі. Нагадаємо, що акцентуаційна норма – це сукупність усталених, загальноприйнятих правил і закономірностей наголошування слів у мові, що забезпечує її милозвучність, чіткість та однозначність розуміння. Ці норми закріплені й кодифіковані в лексикографії (словниках наголосів, в орфоепічних, тлумачних та орфографічних словниках тощо), академічних граматиках, підручниках і посібниках із сучасної української літературної мови, у правописі.

Українська мова як живий і динамічний організм постійно еволюціонує, адаптуючись до нових форм комунікації та суспільних змін. В інтернет-просторі зростає частка усно-розмовних жанрів спілкування, зокрема і на освітніх платформах, що пропонують онлайн-курси, вебінари, наукові конференції в Zoom / Teams, освітні блоги, наукові подкасти, залучені для освітніх запитів ютуб-канал, соціальні мережі з мультимедійними формами донесення інформації. Отже, **стан орфоепічної та акцентуаційної норм сучасної української літературної мови увиразнений. Лінгвісти оцінюють його як черговий виклик для культури мови щодо теоретичних і практичних напрацювань з оцінки мовної ситуації.** Потребує підтримки високий і середьолітературний стандарти спілкування, які можуть забезпечувати усна культура в освіті, науці та держуправлінні.

Дослідження орфоепічно-акцентуаційної норми української мови в науково-освітньому мережевому дискурсі є важливим, на наш погляд, з кількох причин: 1) з метою фіксації тенденцій щодо вимови, появи та поширення нових вимовних варіантів; 2) для узагальнення впливу усної мови в мережі на літературну

норму; 3) задля аналізу стану культури мережевої комунікації; 4) для випрацювання рекомендацій щодо усунення помилок у вимові та формування стійких навичок культури усної мови, зокрема в педагогів та батьків.

У дослідженні як джерела орфоепічно-акцентуаційної норми визначено такі лексикографічні праці: «Орфоепічний словник» (уклад. М.І. Погрібний)⁸, «Словник української мови» в 11-ти томах, довідковий онлайн-проект «Горох», а також «Короткий словник наголосів» – додаток, укладений О.М. Авраменком та М.І. Блажко, оскільки його використовують у шкільній практиці для підготовки до НМТ та в освітньому процесі.

Зафіксовані відхилення від норм вимови та наголошування в науково-освітньому мережевому дискурсі кваліфіковано як такі, що мають певні внутрішні мовно-структурні та соціокультурні причини.

Опрацьований матеріал мови освітніх платформ уможливив виокремлення основного чинника порушень у вимові – **вплив усно-розмовної стихії, зокрема російськомовної практики в Україні**. Адже таке поширене спілкування поза мережевим простором не сприяє уодноманітненню лексикограматичного наповнення комунікації тими українськими словоформами, що засвоюються з характерним наголошуванням і вимовою.

Зафіксовано такі порушення акцентуаційної норми під впливом усної російськомовної практики серед:

– іменників: *áвтори* розробили (зам. *авторі́* [аўторі́]) (ОС: 23) («Всеосвіта», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «áвторь»; найпоширеніша помілка (зам. *пóмилка* [пóмілка]) (ОС: 444) («Всеосвіта», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «оші́бка»; соціокультурний феномен (зам. *фенóмен* [фe"но́ме"н]) (ОС: 588) («Академія РАНОК», 12.04.2025) – за аналогією до рос., де слово має подвійне наголошування «фенóмен» і «феноме́н»; середина модуля (зам. *серéдина*

⁸ Транскрипції для ілюстрації вимови подаємо лише в тих випадках, коли вона була зафіксована в цій праці.

[се^нреду^на]) (ОС: 521) («Всеосвіта», 12.04.2025) – за аналогією до рос. «середина»;

– прикметників: нówий стандарт (зам. *новій*) (ОС: 373) («На урок», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «нówый»; підліткóвий булінг (зам. *підліткóвий* [п'ідл'іткóвий]) (ОС: 422) («Академія РАНОК», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «подросткóвый»; багаторáзовий код доступу (зам. *багаторáзовий*) (КСН: 332) («Всеосвіта», 07.04.2025) – за аналогією до рос. «многорáзовый»; порядкóвий номер (зам. *порядкóвий*) (КСН: 343) («Академія РАНОК», 09.04.2025) – за аналогією до рос. «порядкóвый»; тéкстові завдання / інформация тéкстова / користуватися тéкстовим редактором (зам. *текстові / текстóва / текстóвим* [те^нкстові] / [те^нкстóва] / [те^нкстóвим]) (ОС: 557) («Всеосвіта» / «Академія РАНОК» / «Всеосвіта», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «тéкстовый»; бiльш знáчущi завдання (зам. *значущi* [значушч'і]) (ОС: 6, 241) («На урок», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «знáчимые»;

– дієслів: розуміння того, чому потрібно ненавідіти плагіат (зам. *ненавідіти* [не^ннаві^д'іти]) (ОС: 368) («На урок», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «ненавідеть»; відео не брала (зам. *брала*) (СУМ-11 V: 228) («Всеосвіта», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «брала»; підійдуть для реалізації проекту (зам. *підійдуть* [п'ід'ійдуть']) (ОС: 436) («Всеосвіта», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «подойдуть»; він зайняв 1 місце (зам. *зайняв* [зайн'аї]) (ОС: 208) («Всеосвіта», 11.04.2025) – за аналогією до рос. «заныял»; завдання беремо (зам. *беремо*) (ОС: 57) («На урок», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «берём»; отже, почнемо (зам. *почнемо*) (ОС: 452) («На урок», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «начнём»; даємо тему (зам. *даємо*) (ОС: 153) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «даём»; тут ви знайдете (зам. *знайдете* [знайде^нте^н]) (ОС: 362) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «найдете»; черпали ідеї (зам. *черпали* [че^нрпáли^н]) (ОС: 663) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «чёрпать»; сертифікати розішлємо (зам. *розішлемо*) (ОС: 500) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «разошлём»; якщо ви зайдете (зам. *зайдете* [зайде^нте^н]) (ОС: 354) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «зайдёте»;

– займенників: можна створити самому (зам. *самому*) (ОС: 512) («Всеосвіта», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «самому»; вони *самі* починають вивчати / ви *самі* вирішуєте (зам. *самі*) (ОС: 512) («Всеосвіта», 12.04.2025) – за аналогією до рос. «*сами*»;

– числівників: одинадцять зі ста (зам. *одинадцять [оди^ена́д'ц'ят']*) (ОС: 383) («На урок», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «одинадцять»; вісімдесят учасників (зам. *вісімдесят [в'іс'імде^{с'}ят']*) (ОС: 115) («Всеосвіта», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «восьмдесят»; брали участь чотирнадцять учнів (зам. *чотирна́дцять [чоти^рна́д'ц'ят']*) (ОС: 612) («Академія РАНОК», 10.04.2025) – за аналогією до рос. «четырнадцать».

Під впливом інтерференції мовці демонструють порушення лексичної та орфоепічної норми, уживаючи росіянізми з різними структурно-рівневими ознаками [Ткаченко 2004: 225]: є главною фішечкою цього видавництва (зам. *головною*) («Всеосвіта», 11.04.2025); згенеровані к[а]мп'ютерною програмою (зам. *к[о]мп'ютерною*) («Всеосвіта», 11.04.2025); рівень серйозності та відповідальності (зам. *се[р]йозності*) («Всеосвіта», 11.04.2025); глибоке переконання (зам. *гли[б]оке*) («На урок», 12.04.2025).

Другий важливий чинник – **посилення емоційного складника** в раніше суворо регламентованому академічними нормами науково-освітньому дискурсі.

Третій чинник – **послаблення культуромовного контролю за власною вимовою, недооцінка ролі орфоепічно-акцентної норми у створенні естетично довершеного сценічного образу мовця**. Це наслідок тривалого пріоритету писемної української мовної практики над усно-розмовною, коли більша увага приділялася орфографії та пунктуації. Непризвичаєння до публічного виступу (доповідачі, які переважно читали написане, можуть відчувати труднощі з дотриманням норм в усній професійній практиці) породило негативний результат формування мовної свідомості. Сучасна мовна практика виявляє відповідні освітні «пробіли», бо несформованість у період здобуття базової середньої освіти акцентуаційних і орфоепічних норм зумовлює недостатній рівень мовної культури в Україні загалом. Тому відхилення в усній практиці виникають

ч е р е з: незнання нормативних наголосів (особливо в словах, де наголос є рухомим); незнання варіантів наголошування; відсутність / недостатність українськомовної усної практики. Фіксуємо часто повторювані порушення акцентуаційної норми у словах: вишивана сорочка (зам. *вишівана*) (КСН: 332) («Всеосвіта», 07.04.2025); добуток чисел (зам. *добуток*) (КСН: 332) («Академія РАНОК», 09.04.2025).

Діалектні та регіональні впливи – четвертий чинник зниження рівня культури усної мови в науково-освітньому середовищі. Хоча літературна мова прагне до уніфікації, діалектні особливості наголошування продовжують впливати на мову носіїв, особливо в дієслівних формах, оскільки становлення єдиної літературної норми відбувалося на основі південно-східного наріччя, тоді як інші говірки мали свою наголосову традицію. Відхилення від норми засвідчено у:

– дієсловах: внести в таблицю (зам. *внести* [ни^есті]) (ОС: 370) («Всеосвіта», 10.04.2025); треба розповісти (зам. *розповісті* [роспов'істі]) (ОС: 503) («На урок», 10.04.2025), провести вебінар (зам. *провесті* [прове^усті]) (ОС: 469) («Академія РАНОК», 11.04.2025); ілюстрація підійде (зам. *підійде* [п'ід'іі де^у]) (ОС: 421) («Всеосвіта», 11.04.2025); взяти ідею і перенести (зам. *перенесті* [пе^уре^уне^усті]) (ОС: 469) («Всеосвіта», 10.04.2025); далі піде завдання (зам. *піде* [п'іде^у]) (ОС: 428) («На урок», 12.04.2025); учитель зобов'язаний вести журнал (зам. *весті* [ве^усті]) (ОС: 72) («Всеосвіта», 12.04.2025); цікаво було / щоб зображення були деталізовані (зам. *було* / *булі*) (СУМ-11 І: 341) («Академія РАНОК», 10.04.2025); попросу вивести на екран (зам. *попрошу* [попро^ушу]) (ОС: 489) («Всеосвіта», 11.04.2025); я часто кажу про це (зам. *кажу* [каж^у]) (ОС: 258) («Всеосвіта», 12.04.2025);

– займенниках: у кожному регіоні є свої особливості (зам. *свої* [сво^уї]) (ОС: 517) («Всеосвіта», 12.04.2025); мої спостереження (зам. *мої* [мо^уї]) (ОС: 335) («Всеосвіта», 10.04.2025);

– іменниках: витрачаєте купу часу (зам. *часу*) (ОС: 606) («Всеосвіта», 10.04.2025); запропонуйте уявити озерце, потічок (зам. *потічок* [пот'ічок]) (ОС: 451) («Академія РАНОК», 11.04.2025).

Як відомо, засвідчені відхилення від акцентної норми характерні для південно-західного наріччя, мовці центральної та східної України помилково вважають їх нормативними, «більш українськими».

Вплив **запозичень** та зміни у складі **професійної термінології** – п'ятий чинник ослаблення норм наголошування. Нові терміни часто проходять тривалий процес усталення наголосу в українськомовній практиці або вживаються з варіантами наголошування. У науково-освітньому дискурсі виявлено такі частотні відхилення: контент-маркетинг ресурсів (зам. *маркетинг*) (КСН: 333) («Академія РАНОК», 11.04.2025); індустрія освітніх технологій (зам. *індустрія*) (КСН: 332) («Всеосвіта», 10.04.2025); під псевдонімом Хвильовий (зам. *псевдонім*) (КСН: 333) («Всеосвіта», 13.04.2025); інтерактивний форзац (зам. *форзац*) (КСН: 334) («Академія РАНОК», 11.04.2025); податкове законодавство у сфері освіти (зам. *податковий*) (КСН: 333) («На урок», 12.04.2025); рефлексія на уроці (зам. *рефлексія*) (СУМ-11 VIII: 518) («Всеосвіта», 11.04.2025); створити каталог (зам. *каталог [каталог]*) (ОС: 264) («На урок», 10.04.2025); діти з інклюзією (зам. *інклюзією*) (ДОПГ) («Всеосвіта», 10.04.2025).

На жаль, численні відхилення, зафіксовані в усній мові освітян, не можемо диференціювати за чинниками їх появи. Пропонуємо групи, сформовані за частиномовним параметром.

Отже, серед **іменників** у науково-освітньому мережевому дискурсі трапляються такі акцентуаційні помилки:

– у словах на **-ання**; видання наукові (зам. *видання [ви'дан':а]*) (ОС: 77) («Всеосвіта», 10.04.2025); дистанційне навчання (зам. *навчання [наўчан':а]*) (ОС: 349) («Всеосвіта», 12.04.2025); на уроках читання (зам. *читання [чи'тан':а]*) (ОС: 610) («Всеосвіта», 04.04.2025); пізнання самого себе (зам. *пізнання [п'ізнán':а]*) (ОС: 426) («Академія РАНОК», 04.04.2025); цікаві завдання (зам. *завдання [заўдан':а]*) (ОС: 202) («Академія РАНОК», 04.04.2025);

– у формі множини: є свої плюси (зам. *плюси [пл'усі]*) (ОС: 432) («На урок», 10.04.2025); менеджері займаються олімпіадами (зам. *менеджери*) (СУМ-11 XI: 694) («Всеосвіта», 11.04.2025); гарні показники (зам. *показники [показни'кі]*) (ОС: 439) («Академія РАНОК», 10.04.2025);

– в інших лексемах: у будь-якому випадку (зам. *вiпадкy*) (ОС: 86) («На урок», 10.04.2025); про мотиваційну складову (зам. *складову*) (ОС: 527) («Академія РАНОК», 04.04.2025); го́дівничка для пта́хів (зам. *птахи́в [птах'іʏ]*) (ОС: 480) («Академія РАНОК», 04.04.2025); голо́вна о́знака (зам. *озна́ка*) (ОС: 385) («На урок», 10.04.2025); хроноло́гічний промі́жок часу (зам. *промíжок [пром'іжок]*) (ОС: 473) («Всеосвіта», 10.04.2025); власний корабéль (зам. *корабéль*) (ОС: 287) («Всеосвіта», 11.04.2025); на налі́пках (зам. *налі́пка [нал'іпка]*) (ОС: 355) («На урок», 10.04.2025); умові сприяють (зам. *умо́ви*) (ОС: 579) («На урок», 10.04.2025); по окремих показника́х (зам. *пока́зниках [пока́зни'ках]*) (ОС: 439) («На урок», 10.04.2025); якась на́смішка (зам. *насмíшка [нас'м'ішка]*) (ОС: 351) («Академія РАНОК», 11.04.2025); користуватися довіднико́м (зам. *дові́дником [дов'ідни'ком]*) (ОС: 171) («Академія РАНОК», 11.04.2025); загалну́ суму витра́т (зам. *вiтрат*) (ОС: 9) («Академія РАНОК», 11.04.2025); у кінці листопа́да (зам. *листопа́да [ли'стопáда]*) (ОС: 309) («Всеосвіта», 11.04.2025); вимо́ги публіка́ції (зам. *вимо́ги [ви'мо́ги]*) (ОС: 85) («Всеосвіта», 11.04.2025); нейронну мере́жу (зам. *мере́жу [ме'ре́жу]*) (ОС: 329) («Всеосвіта», 11.04.2025).

Дискусійним залишається питання про наголошування назви популярної соціальної мережі «Facebook», оскільки це слово ще не кодифіковано в словниках української мови. Його завоювання відбувалося поступово зі зміною акцентної форми, що засвідчили, зокрема, два коментарі О.Д. Пономарева: 1) «наголошувати потрібно на першому складі: Фейсбук. Так кажуть англі́йці, і нам немає підстав застосовувати якусь іншу форму» [Блог професора Пономарева]; 2) «Фейсбук раніше мав два наголоси, тепер лише один – на другому складі. У родовому відмінку – фейсб́уку» [Блог професора Пономарева]. Англі́йські словники фіксують наголос у цьому слові на першому складі [Словник Кембриджського університету онлайн]. Чинний «Український правопис» (2019) визначає подвійний наголос *фе́йсб́уку* [Український... 2019: 115]. Подвійне наголошування фіксуємо і в усній мові освітян: *фе́йсбук* – платформа для спілкування («Всеосвіта», 11.04.2025); *фейсб́ук* створює можливості («На урок», 10.04.2025).

Акцентуація *прикметників* також має відхилення від норми, особливо в умовах усного мережевого спілкування. Складність полягає в тому, що наголос у прикметниках може бути як фіксованим, так і рухомим, змінюючись залежно від граматичних ознак лексем – роду, числа, відмінка, а також ступеня порівняння. Засвідчено такі порушення: передбачення типових трудностей (зам. *типових [типових] труднощів*) (ОС: 562) («Всеосвіта», 10.04.2025), черговий етап дослідження (зам. *черговий [черговий]*) (ОС: 608) («Всеосвіта», 12.04.2025); різнорівневі тексти (зам. *різнорівневі*) (ДОПГ) («На урок», 10.04.2025), розвиток наскрізних умінь (зам. *наскрізних [наскрізних]*) (ОС: 361) («Академія РАНОК», 11.04.2025), на щільному папері (зам. *щільному [щільному]*) (ОС: 624) («Всеосвіта», 10.04.2025).

Числівники важливі в науково-освітньому дискурсі, де точність кількісних показників має принципове значення. Наголошування таких слів в українській мові має свої особливості, і порушення акцентуаційної норми в них може призвести до неточностей у сприйнятті інформації: десятиро студентів (зам. *десятеро [дес'ятеро]*) (ОС: 161) («Всеосвіта», 10.04.2025).

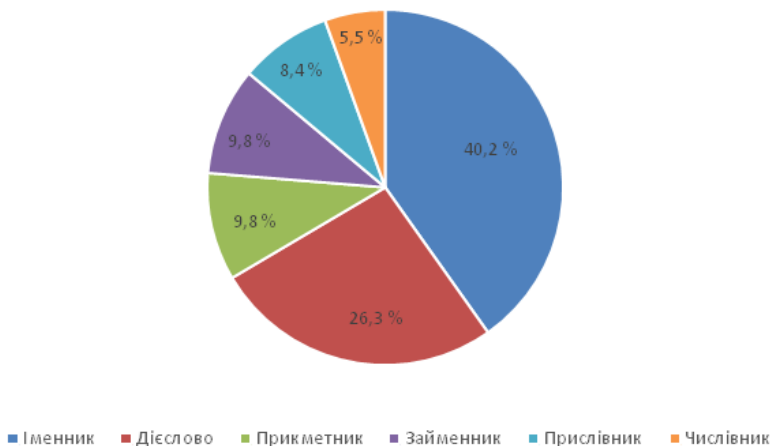
Акцентуація *займенників*, як правило, є більш стабільною порівняно з іменниками чи дієсловами, проте і тут трапляються типові порушення, які, хоча й можуть здатися незначними, але знижують загальний рівень мовної культури: цього місяця (зам. *цьогоб*) (ОС: 602) («Академія РАНОК», 10.04.2025); перевірити себе (зам. *себє*) (ОС: 519) («На урок», 10.04.2025).

Наголошування *прислівників* в усній мові освітян також характеризується наявністю відхилень, що впливає на загальну якість мови. Наведемо такі типові помилки: закінчує цього́річ 1 клас (зам. *цьогоріч [ц'огор'іч]*) (ОС: 602) («Всеосвіта», 12.04.2025), зазвичай діти люблять (зам. *завзичай [завзичай]*) (ОС: 254) («Академія РАНОК», 10.04.2025), виконують разом (зам. *разом*) (ОС: 485) («На урок», 10.04.2025), матеріал є напoxвaтi (зам. *напoxвaтi [напoxвaт'и]*) (ОС: 358) («Всеосвіта», 10.04.2025), насамперед варто зазначити (зам. *насaмперед*

[насáмне^аре^ад̂]) (ОС: 360) («Всеосвіта», 10.04.2025), разóм ми зможемо досягти результату (зам. *ра́зом*) (ОС: 485) («Всеосвіта», 12.04.2025).

Отже, засвідчені випадки порушення акцентуаційної норми є здебільшого типовими для української усно-розмовної комунікації. Аналіз виявляє (рис. 1), що найбільша кількість відхилень від правильного наголошування іменників (40,2%), а далі – дієслів (26,3%). При цьому займенники та прикметники демонструють приблизно однакову частоту порушень (по 9,8%). Найменш проблемним, хоча й не бездоганим, виявилося наголошування прислівників (8,4%) та числівників (5,5%).

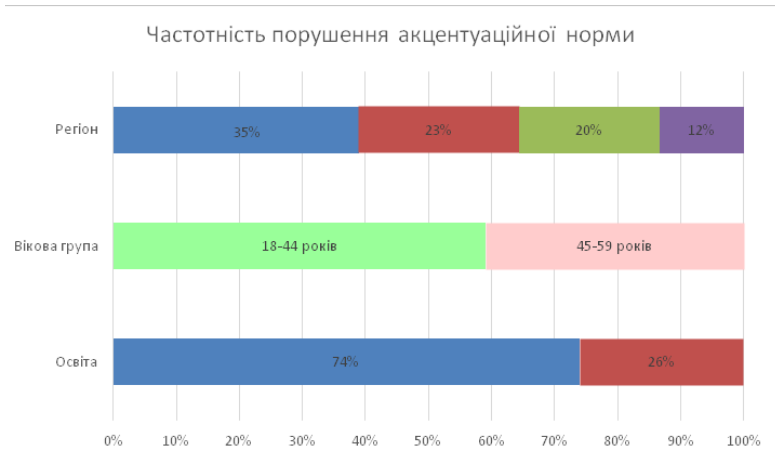
Порушення акцентуаційної норми

Рис. 1. Порушення акцентуаційної норми в частиномовному зрізі

Порушення акцентуаційної та орфоепічної норми віддзеркалюють складні соціолінгвальні процеси: наслідки тривалого російськомовного контактування та інтерференції, вплив соціальних факторів на мову індивіда, стан мовної свідомості та, зрештою, виклики, що стоять перед українською мовною освітою.

Досліджено матеріал 12 вебінарів та онлайн-курсів за період січень–квітень 2025 року на трьох відомих освітніх сайтах. Частотність порушень акцентуаційної норми відбито на рисунку 2 згідно із соціолінгвальними показниками: регіон [центральный (жовте маркування)⁹, південно-східний (синє маркування), північний (оранжеве маркування) та західний (сіре маркування)]; освіта [гуманітарна (оранжеве маркування) / негуманітарна (синє маркування)]; вік (відповідно до вікової класифікації ВООЗ).

Рис. 2. Соціолінгвальні чинники порушення орфоепічно-акцентуаційної норми

Безумовно, дати однозначну та достовірну інформацію складно без спеціального, масштабного соціолінгвістичного дослідження. Проте, ґрунтуючись на загальних спостереженнях та логіці, можна висунути деякі припущення:

1. Визначити конкретні регіони, де вчителі найчастіше порушують акцентуаційну норму, без спеціального, масштабного соціолінгвістичного дослідження з аналізом мовлення вчителів з різних областей України, неможливо. Цей процес ускладнює і повномасштабне вторгнення, оскільки певні території поки що окуповані й вчителі не можуть взяти участь в опитуваннях

⁹ Частка у відсотках визначена від загального числа лекторів, які виступали на прослуханих вебінарах та онлайн-курсах.

та долучатися до заходів онлайн, які відбуваються в Україні. Учителі переміщуються в межах країни та емігрують, що також ускладнює процес отримання інформації. Проте, ґрунтуючись на даних, доступних на освітніх сайтах, можемо зробити висновок, що найчастіше порушують акцентуаційну норму в регіонах, які історично були або залишаються під сильним впливом російської мови та білінгвізму (суржику) – південно-східні області (35%); близькість до Росії та Білорусії, значні міграційні процеси в радянський період також призвели до суттєвої русифікації міського населення та поширення суржику в північних областях, а тому вплив не такий інтенсивний, ніж на півдні та сході, але все ще значний (23%). У мові представників західних областей не менш помітна дія діалектів, що спричиняє відхилення від норм (20%), доповідачі із центральної частини України найменше порушують акцентуаційну норму в своїх виступах (12%).

2. Причини порушень серед учителів різного віку [молоді люди (18–44 років) і люди середнього віку (45–59 років)] також різні. Представники першої групи є своєрідним перехідним поколінням, адже багато хто здобував освіту ще за радянського часу, але частина їхнього професійного становлення припала на роки незалежності України. Старше покоління формувалося та працювало в період СРСР, коли російська мова домінувала в навчально-освітній сфері. Це призвело до формування стійких російськомовних акцентних звичок та меншої уваги до нюансів української орфоєпії. Однак вчителі молодшого покоління частіше порушують акцентуаційну норму, ніж старшого (59% і 41% відповідно).

3. Учителі гуманітарних предметів порушують акцентуаційну норму рідше, ніж учителі негуманітарних предметів (26% і 74% відповідно). Зауважимо, що характер і причини відхилень від норми можуть відрізнитися.

Сучасний науково-освітній дискурс, що активно розвивається в мережевому просторі, перетворився на професійне комунікативне середовище, де тісно переплітається усна й письмова форми мововираження. У цьому динамічному середовищі акцентуаційна норма виявляється не просто факультативним елементом, а критично важливим складником, що ви-

являє чимало викликів, але водночас є імперативом для забезпечення якісної комунікації.

Проведені за спонтанним онлайн-спілкуванням мовців спостереження виявили схильність освітян переносити акцентуаційні звички повсякденного мовлення у професійну сферу. І давні запозичення, і інтенсивні новітні поповнення мови новими термінами та запозиченнями створюють т. зв. «сірі зони» акцентуаційної невизначеності мовців: щодо одних слововживань не сформована орфоепічно-акцентуаційна звичка, а щодо інших, некодифікованих, наголошування може коливатися, виявляючи варіативність. Історична близькість і тривалий вплив російської мови є однією з головних причин акцентуаційних помилок, оскільки наголос у багатьох українських словах, особливо із рухомим наголосом, відрізняється від російських відповідників.

Для підвищення рівня дотримання акцентуаційної норми в науково-освітньому мережевому дискурсі необхідний комплексний підхід: підвищення орфоепічної грамотності, систематичне навчання та практика, активне використання нормативних джерел, створення якісних освітніх ресурсів.

Блог професора Пономарева. URL: <https://surli.cc/mpjtno> (дата звернення: 10.06.2025).

Єрмоленко С.Я., Биби́к С.П., Коць Т.А. та ін. Літературна мова і мовна практика. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013.

Русанівський В.М., Єрмоленко С.Я. Життя слова. Київ: Вища школа, 1978.

Склярєнко В.Г. Наголос. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004.

Словник Кембріджського університету онлайн. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/facebook> (дата звернення: 05.06.2025).

Ткаченко О.Б. Інтерференція. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004.

Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Академія «РАНОК». URL: <https://academyranok.com.ua/> (дата звернення: 15.04.2025).

- Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/> (дата звернення: 15.04.2025).
- ДОПГ – Довідковий онлайнвий проєкт «Горох». URL: <https://goroh.pp.ua/> (дата звернення: 15.06.2025).
- КСН – Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі: І ч. Київ: Грамота, 2020.
- На урок. URL: <https://naurok.com.ua/> (дата звернення: 15.04.2025).
- ОС – Погрибний М.І. Орфоепічний словник. Київ: Рад. школа, 1984.
- СУМ-11 – Словник української мови: в 11 т. За ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

REFERENCES

- Cambridge University Dictionary online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/facebook> (accessed: 05.06.2025).
- Professor Ponomarev's blog. URL: <https://surli.cc/mpjtno> (accessed: 10.06.2025).
- Rusanivskiy, V.M., Yermolenko, S.Ya. (1978). Life of the word. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukr.).
- Skliarenko, V.H. (2004). Emphasis. *Ukrainian language. Encyclopedia*. Kyiv: Vyd-vo "Ukr. encyclopedia" im. M.P. Bazhana (in Ukr.).
- Tkachenko, O.B. (2004). Interference. *Ukrainian language. Encyclopedia*. Kyiv: Vyd-vo "Ukr. encyclopedia" im. M.P. Bazhana (in Ukr.).
- Ukrainian spelling. (2020). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
- Yermolenko, S.Ya., Bybyk, S.P., Kots, T.A. et al. (2013). Literary language and language practice. Nizhyn: Aspekt-Polihraph (in Ukr.).

LEGEND

- Академія «ПАНОК». URL: <https://academyranok.com.ua/> (accessed: 04.15.2025).
- Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/> (accessed: 04.15.2025).
- ДОПГ – Reference online project "Gorokh". URL: <https://goroh.pp.ua/> (accessed: 06.15.2025).
- КСН – Авраменко, О.М., Блашко, М.Б. (2020). Ukrainian language and literature: Handbook. Tasks in test form: Part I. Kyiv: Hramota (in Ukr.).
- На урок. URL: <https://naurok.com.ua/> (accessed: 04.15.2025).
- ОС – Pohribnyi, M.I. (1984). Orthoepic dictionary. Kyiv: Rad. shkola (in Ukr.).
- СУМ-11 – Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).

*Стаття надійшла до редакції
18.11.2025
Прийнято до друку 10.12.2025
Статтю опубліковано 29.12.25*

*Received 18.11.2025
Accepted for publication
10.12.2025
Published on 29.12.25*

Olha Kononenko

VIOLATIONS OF ORTHOEPIC AND ACCENTUAL NORMS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL NETWORK DISCOURSE: CAUSES AND CONSEQUENCES

The article is devoted to the urgent problem of violation of orthoepic and accentual norms in modern scientific and educational network discourse. A comprehensive analysis of the features of online oral communication of representatives of the educational sphere is carried out in order to identify factors that cause deviations from the established literary norm.

In particular, the influence of oral and conversational practice on professional speech was investigated, the uncritical attitude of individual specialists to individual language culture and the significant role of unstable pronunciation and emphasis of borrowings and professional terminology as sources of accentuation errors were noted. The work systematizes the most typical orthoepic and accentual violations recorded in the pronunciation of various parts of speech, including nouns, adjectives, verbs, numerals, pronouns, and adverbs.

The thesis is substantiated that normative oral communication in the scientific and educational environment is an integral component of the professionalism of a teacher and scientist. It directly affects the accuracy, clarity of perception and authority of the information being transmitted. The sociolinguistic factors of the dynamics of the orthoepic-accentual portrait of a modern educator, necessary for the formation of an effective strategy of language codification, are also outlined.

Key words: accentuation norm, orthoepic norm, stress, orthoepic, scientific and educational network discourse, language culture.